

Рецензия от член на научно жури
за придобиване на образователна и научна степен „доктор“
в СА „Д. А. Ценов“ – Свищов

Рецензент: проф. д-р Силвия Трифонова Трифонова-Праматарова
Автор на дисертационния труд: докторант Орлин Чавдаров Япраков,
D020219186, задочна форма на докторантута
Тема на дисертационния труд: „Преструктуриране, консолидация и
конкуренция на българския банков пазар“

Докторант Орлин Чавдаров Япраков, D020219186 е в задочна докторантута, обучение, финансирано от държавата, по област на висше образование: 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление: 3.8. Икономика, по докторска програма „Финанси, парично обръщение, кредит и застраховка“ (Финанси) в Стопанска академия „Д. А. Ценов“ – Свищов.

I. Общо представяне на дисертационния труд.

1. Предмет на изследване в дисертационния труд са проблемите на преструктурирането, консолидацията и конкуренцията на българския банков пазар.

2. Дисертационният труд е с общ обем от 210 стандартни страници.

3. Структурата на дисертационния труд е класическа, съставена от въведение, три глави, заключение, библиография и приложения. В първа глава са представени теоретичните основи на банковата консолидация, преструктуриране и конкуренция и е направен систематизиран преглед на съществуващите теоретични и емпирични изследвания по проблематиката. Според мен прегледът на литературата би спечелил, ако се включат и възможно най-актуални изследвания от 2019-2021 г. Интерес представлява направеният анализ на различните ефекти на конкуренцията, респ. консолидацията и преструктурирането върху стабилността на банковия сектор.

Във втора глава е направен анализ на развитието на българския банков пазар в условията на междубанкова конкуренция. За целта са изследвани широк кръг от аналитични измерители на банковия пазар и на протичащите процеси в него, и е направен ex-post анализ на развитието на банките в България за периода на членство в ЕС. Макроикономическите показатели, които са считани за генератори на банковите процеси, и са изследвани в труда, са: основен лихвен процент, годишно процентно изменение на БВП, внос, износ, дългосрочен лихвен процент за оценка на степента на конвергенция, индекс на потребителските цени, ХИПЦ, валутен курс на лева към щатския долар, държавен дефицит/излишък, държавни приходи и държавни разходи. Извеждането на взаимовръзките между макроикономическите показатели и ключовите банкови измерители чрез корелационните коефициенти на Пирсън и Спирман дават статистически ценна информация за процесите в банковата структура. Прилагането на количествена техника с аналитична стойност, базирана на параметрите на рамката CAMEL, има съществена значимост за измерване финансовото състояние на банките и банковата система посредством измерване на капиталовата адекватност, качеството на активите, мениджмънта, ефективността и ликвидността им.

В трета глава е направено емпирично изследване на икономическата среда и процеси по консолидация и преструктуриране в българския банков сектор. Периодът на изследване е 2014-2020 г. Поставен е фокус върху емпиричното изследване на взаимовръзките между основните банкови показатели и макроикономическите индикатори, и ефектите от преструктурирането и консолидацията на банките в България чрез прилагане на подхода CAMEL. Отразено е влиянието на пандемията от COVID-19 върху изследваните процеси. Представено е паралелно разпределение на банките от българската банкова система спрямо ранга, базиран на системата CAMEL и

разпределението от БНБ през 2020 г. На тази основа са изведени изводи и препоръки, с практическа насоченост към полиси-мейкърите в банковата сфера.

4. Списъкът с използваната литература включва общо 130 литературни източници.

5. Към дисертационния труд е представено едно приложение, съдържащо множество таблици.

II. Преценка на формата и съдържанието на дисертационния труд.

1. Дисертационният труд е посветен на тема, която е значима и винаги е актуална, а именно – преструктурирането, консолидацията и конкуренцията на банковия пазар. Фокусът върху неговото изследване пада върху банковия пазар в България.

Докторантът е много добре запознат с проблематиката на научното изследване, за което допринася неговият богат практически опит. Ръководил е дружества, които се занимават с проекти в IT сектора, както и компании, занимаващи се с инвестиции и консултантски дейности („ЕОС сълюшънс“, „ОРОС“ ЕООД, „СТАТУС ИМОТИ“ АДСИЦ, „СТАТУС ИМОТИ мениджмънт“ ООД, „СТАТУС ЛИЗИНГ“ ООД, „БИ АЙ ЕС“ ООД и др.). Извършва консултантски дейности по структуриране на сделки и посредничество по застраховане, осигуряване и финансиране. Работил е в банковия сектор („ТС БАНК“ – София, ТБ „УНИКРЕДИТ БУЛБАНК“ – София). Заместник-министър на икономиката е във второто служебно правителство на Стефан Янев от есента на 2021 г.

Предмет на дисертационния труд са проблемите на преструктурирането, консолидацията и конкуренцията на българския банков пазар в светлината на засилващите се регуляторни изисквания. Обект на изследване е българският банков пазар.

Целта на труда е „чрез изследване на теоретичните аспекти и анализ на практиката да се установят основните движещи тенденции и свидетелства за българския банков пазар, потвърждавайки връзката между преструктуриране и консолидация за постигане на съответствие към еволюиращите регуляторни изисквания в среда на засилена междубанкова конкуренция“. Целта на труда е декомпозирана в три изследователски задачи.

Изследователската теза на дисертационния труд е, че: „българският банков пазар се развива в условия на междубанкова конкуренция, налагаша институционално преструктуриране и консолидация с оглед постигане на съответствие към еволюиращата регуляторна рамка и надзорни механизми на централната банка, пруденциалните мерки и таргетирани показатели за капитал, рисък, рентабилност и възвръщаемост“.

Методологията на изследването включва широк кръг научноизследователски методи като теоретико-методологичен анализ, метод на анализа и синтеза, историко-логически подход, сравнителен анализ, системен подход, индуктивен и дедуктивен метод, дескриптивен анализ, векторно-вербално моделиране, емпиричен анализ, статистическо прилагане на рангова класификация, графичен и табличен анализ. Някои от посочените изследователски методи не са изрично описани в методологията на труда, но на практика са използвани.

2. В труда е застъпен преглед на съществуващата литература в областта на преструктурирането, консолидацията и конкуренцията на банковия пазар. При прегледа на литературата е отразено собственото отношение на автора по разглежданите въпроси.

3. Общийят обем на дисертационния труд е 210 стандартни страници.

4. В дисертационния труд е използван подходящ графичен и табличен инструментариум за илюстриране на изложените тези и постановки – общо 28 фигури и 28 таблици.

5. Дисертационният труд се характеризира с последователност на разсъжденията. Осъществен е плавен преход между отделните части. Налице е издържаност на научния апарат и съразмерност на отделните три глави в труда.

6. Коректно са използвани и обработени емпиричните данни.

7. Във връзка с изпълнението на поставените цели и задачи на изследването, докторантът е ползвал множество чуждестранни и български източници по темата. Библиографията включва общо 130 литературни източници, в т.ч. на английски и на български език. Библиографията обаче не е номерирана.

8. Авторефератът отразява точно и ясно написаното в труда. Положително впечатление правят Справката на публикациите на докторанта по темата на труда и Справката за съответствие с националните изисквания по Правилника на ЗРАСРБ. Посочени са 5 публикации по труда, публикувани, в т.ч. 3 статии, едната от които на английски език и 2 доклада.

Докторантът има общо 30,00 точки от публикации по темата на дисертационния труд, което съответства на националния минимален изискуем брой точки.

III. Научни и научно-приложни приноси на дисертационния труд.

Научните и научно-приложните приноси на труда са посочени на с. 28-29 в автореферата към дисертационния труд. Според приносите е възможно да бъдат формулирани по-стегнато и обобщено, както следва:

1. Въз основа на преглед на български и чуждестранни източници, нормативни документи и емпирични свидетелства са изведени авторски дефиниции за три ключови понятия, изразяващи проблематиката на дисертационния труд: преструктуриране на банковия сектор, консолидация и банкова конкуренция.

2. При висока степен на статистическа значимост е доказана връзка между консолидацията, конкуренцията и преструктурирането на банките с макроикономическата, регуляторната и институционалната рамка на държавата. Формулирана е препоръка към полиси-мейкърите за провеждане на политика, насочена към насярчаване на конкурентна среда. Като отправна точка за вземането на решения за консолидация в банковата индустрия следва да бъде прилагането на консервативна политика за слиивания и придобивания, подкрепена с професионални бизнес модели и анализи, отчитащи целия спектър от ефекти.

3. Изведена обоснована икономическа оценка и установена степен на определеност между ключовите банкови измерители и макроикономическите показатели на базата на проведено обхватно емпирично изследване на макроикономическата и финансова среда, влияеща върху българския банков пазар за периода 2014-2020 г., както и чрез прилагане на индекса Херфиндал-Хиршман през 2020 г. върху цялата банкова система относно активите, кредитите и депозитите, и на корелационен анализ на взаимовръзките между печалбата, собствения капитал и активите на българската банкова система и ключовите макроикономически показатели в страната.

4. Оценка на ефектите от преструктурирането и консолидацията на банките в България въз основа на подход, който интегрира индикаторите от системата CAMEL към 2020 г. и обобщаването им във вербално-табличен модел.

Споделям личното си положително отношение към работата на докторанта от участието му с научен доклад на тема „Дигиталните финансови услуги – съвременния конкурент на традиционния банков пазар” на Заключителната международна научна конференция „Иновативната неконвенционална парична политика на водещите централни банки и нейните ефекти за развитите и развиващите се държави, с акцент върху България”, организирана на 9-10 октомври 2021 г. в изпълнение на ръководен от мен научноизследователски проект, финансиран от Фонд „Научни изследвания”.

IV. Критични бележки, въпроси и препоръки по дисертационния труд:

1. Основната ми бележка към труда е, че измерването на взаимовръзките чрез изследване на равнището на корелация и на коефициента на определеност (детерминация), и чрез изследване на ефектите от преструктурирането и консолидацията на банките в България чрез подхода CAMEL по банкови групи в България, би спечелило от задълбочен и аргументиран анализ на направените заключения. Необходим е много по-обширен факторен анализ на направените констатации. Единствено в рамките на с. 155-159 в труда са изведени направените изводи и констатации от емпиричното изследване. Това изследване касае ранговата класификация на банките в България през периода 2014 г., 2017 г. и 2020 г. по капиталова адекватност, качество на активите, мениджмънт, ефективност и ликвидност, ранговата класификация на банките въз основа на методологията за оценка CAMEL за същия период 2014 г., 2017 г. и 2020 г., и паралелното разпределение на банките от българската банкова система спрямо ранга, базиран на CAMEL и разпределението от БНБ през 2020 г.

2. Също така, както посочих и по-напред в рецензията, направеният преглед на литературата в труда би спечелил, ако се включат и систематизират много повече актуални изследвания от периода 2019-2021 г. Прави впечатление, че в библиографията са посочени източници от последните години, но те не са включени в направения преглед на литературата. Считам, че много по-богат би могъл да бъде литературният преглед предвид на широко дискутираната в национален и световен план проблематика на преструктурирането, консолидацията и конкуренцията на банковия сектор.

3. От техническо естество е и бележката ми относно изписването на източниците в библиографията, за които не знам кой утвърден библиографски формат е следван, тъй като са доста различно представени. Също така е необходимо в дисертационния труд да присъстват Списък на съкращенията и Списък на фигуриите и на таблиците.

V. Обобщено заключение и становище.

Дисертационното изследване е посветено на важен проблем и представлява интерес както от научна, така и от практическа гледна точка за банковата сфера. Направените изводи изразяват собствената позиция на докторанта. Поради това давам положителна оценка на проведеното изследване, представено от рецензираните по-горе дисертационен труд и автореферат, и предлагам на почитаемото научно жури да присъди образователната и научна степен „доктор“ на Орлин Чавдаров Япраков по докторска програма „Финанси, парично обръщение, кредит и застраховка“ (Финанси) в Стопанска академия „Д. А. Ценов“ – Свищов.

Дата: 10.12.2021 г.

Рецензент: .....

(проф. д-р Силвия Трифонова-Праматарова)